

HAVSÖRNENS ÅTERKOMST TILL KRISTINEHAMNS SKÄRGÅRD.

Av MATS JOHANSSON

Under 1990-talets senare hälft blev mina möten med havsörnar i skärgården under vinterhalvåret allt fler. Båtturer i november och december samt skridskoturer i januari och februari bjöd alltsomoftast på möten med dessa giganter. Inte så konstigt med tanke på att de vinterutfodringsplatser som ligger nära vår skärgård besöks av ett stort antal örnar samt att yrkesfiskarna lämnar en del fiskavfall i vattnet och på isen.

Att få möta en könsmogen havsörn under häckningstid i vår skärgård borde därför vara följdriktigt och ingen sensation med tanke på att spridningen från Ostkusten nu nått bl.a. Mälaren och Hjälmaren. Men ändå kom mötet som en blixtnedslag från klar himmel denna soliga vårdag den 8 maj år 2000. Jag var ifärd med att från båten kontrollera en eventuell häckning i ett nyupptäckt fiskgjusebo, och hade, om jag minns rätt, observerat en ruvande fågel i boet, då jag i ögonvrån plötsligt ser något mycket stort med vit stjärt gira mellan stammarna i den glesa strandskogen förföljt av en fiskgjuse. Eller var det omvänt? Upphetsningen och förvirringen blev stor. Fiskgjuseboet glömdes bort. Den stora vita stjärten fick mig att omedelbart tänka på en adult havsörn. Det hela var över på några sekunder. Jag såg inte till havsörnen något mer den sommaren trots många turer i skärgården. Jag har senare funderat på varför denna skärmytsling utspelades. Troligtvis var fiskgjusen irriterad på havsörnens närvaro, men var det tvärtom kunde det tyda på att örnen hade intressen i närheten. Året innan hade jag här studerat en grov och hög fura, som hyst ett delvis nerblåst fiskgjusebo. Kunde örnen möjligen ha försökt sig på att häcka där? Det såg inte så ut vid en kontroll senare på sommaren.

Iakttagelsen av den utfärgade havsörnen under häckningstid gjorde att planerna på att bygga ett konstgjort bo tog fart och professionella bobyggare kontaktades av Johan Bohlin på länsstyrelsens naturvårdsenhet. Redan innan vi klivit iland denna oktoberdag såg vi två adulta havsörnar sitta i trädtopparna nära det tilltänkta boträdet, och det verkade ju lovande. Men den resliga gamla furan med det nerrasade fiskgjuseboet ratades av bobyggarna och en annan fura som var lättare att bygga i utsågs. Efter mycket arbete hade vår skärgård åter fått ett örnbö efter uppskattningsvis 100 år.

Nu började en lång väntan för att se om örnarna skulle intressera sig för boet och eventuellt gå till häckning i början på mars. Januari bjöd på skridskois och några iakttagelser på långt håll gjordes nära boträdet, men något samlande av bomaterial sågs inte. Under februari steg spänningen; det borde vara dags att få se några häckningsbeteenden. Isarna tillåter emellertid inte att jag kommer inom säkert "skotthåll" för några observationer.

Nyfikenheten är stor på vad som skall hända. Vad göra? Lösningen blir en tubkikare med 60 gångers förstoring och avståndet får bli cirka tre kilometer. Under sådana förutsättningar blir osäkerheten om vad man egentligen ser ganska stor. Nu gällde det att hitta boet, och jag förmodade att det skulle se annorlunda ut på detta avstånd mot när jag betraktade undersidan i oktober.

Plötsligt ser jag i kikaren en örn sittande i en grannö nära den plats där jag beräknat att boet bör finnas. Bra, där är nog boet, fastän jag inte kan urskilja det mot skogen. Detta är den 20 januari 2001. I mitten på februari ser jag två örnar sitta i närheten av boet, och en vecka senare observerar jag de två sitta tillsammans på samma ställe.

Efter ytterligare nästan två veckor kan jag ännu inte med säkerhet säga att jag sett boet, men denna dag, efter att ha spanat strax under trädtoppsnivå, får jag se en örn som lägger sig ner. Äntligen! Där måste boet vara, och detta bekräftas i samma stund, då den andra fågeln landar med ett byte i klorna, vilket verkar vara en sjöfågel. Av boet syntes inte mycket, och placeringen i trädet kände jag inte igen. Jag funderade på detta under hemresan utan att komma fram till varför boet verkade så olikt det vi byggde. Hur som helst, det viktigaste var att kunna konstatera att en örnhona sannolikt låg på ägg. Glädjen över detta värmdes på hemvägen och jag såg fram emot att få berätta vad jag sett för Thomas Landgren, som under många år utfodrat örnar vintertid och arbetat för havsörnens återkomst till Vänern. När jag framfört mitt budskap till Thomas, kunde han snabbt replikera med att han också samma dag konstaterat en ruvande örnhona i ett annat konstgjort bo längre söderut i Vänern. Helt fantastiskt! Äntligen hade havsörnen återkommit till Vänern.

Den första havsörnsungen i Vänern på nästan 100 år.

Foto: Björn Helander.

En spännande tid skulle nu följa och frågan var, om häckningen skulle komma att lyckas? För det rörde sig väl om en häckning? Kommer örnarna att

stå ut med det rörliga friluftslivet och båttrafiken eller överger de ägg eller ungar, när det blir liv och rörelse i skärgården?

Under våren blev det många turer till observationsplatsen, men på grund av det långa avståndet såg man inte mycket som gick att ta fasta på. Honans kropp gick inte att se, men jag kunde ibland urskilja något som verkade vara ett huvud och med tiden lärde jag mig att skilja på huvudvridningar och tallkvistar, som rörde sig i blåsten framför boet.

Eftersom det var svåra observationsförhållanden blev det inte mycket att notera, men en del iakttagelser nertecknades. Den 8, 18 och 24 mars sågs troligtvis en fågel i boet. Sistnämnda datum sågs samtidigt en flygande fågel där. Den 25 mars såg jag med stor sannolikhet två fåglar i boet, och senare samma dag satt två havsörnar på Stora Rörkollran. Den 10 april lättade en örn från boet, och nu kan jag också konstatera, att det inte är det konstgjorda boet som jag haft under uppsikt! Vilken överraskning! Örnarna har alltså byggt ett eget bo och vi hade byggt ett i onödan?

Den 6 maj kom det livstecken jag väntat på; en vit vinge stor som en tärnas viftade till för ett ögonblick och vår skärgård hade bevisligen i denna stund begåvats med en havsörnsunge, kanske den första på 100 år. Efterhand, då isen äntligen släppt sitt grepp, kunde örnarnas förehavanden, nu med hjälp av båt, studeras på kortare avstånd och den enda ungen skymtade ibland över bokanten. Veckorna gick och ungen växte sig allt större och när den var stor som en korp och antagit en mörkare fjäderdräkt, sågs den allt som oftast sitta på bokanten. Andra veckan i juni ringmärktes ungen av Björn Helander, mannen som betytt mer än någon annan för havsörnsstammen i Sverige. Beviset på att det blev en lyckad häckning med en flygg unge fick jag den 25 juni då jag fick se ungen sitta i toppen på boträdet. Denna naturliga häckning är kanske ett bevis på att örnar trots allt fortfarande kan finna ett häckningsträd i vår skärgård. Avslutningsvis kan nämnas att örnparet efter denna första häckning använt det konstgjorda boet tre år i följd, så det var trots allt inget onödigt arbete som utförts.